

Feitl István:
A Kádár-korszak választásainak kampányai

Az ötvenes-hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek összesen hét választásának kampányai bizonyos értelemben különböztek a Rákosi Mátyás által koreografált komédiáktól. Mindenekelőtt az a megszállott messianizmus tűnt el belőlük, amely a választást a társadalmat rövid időn belül gyökeresen átformáló forradalmi folyamat emeltyűjének tekintette, amelynek ünnepélyei, kellékei, ceremóniái pusztán eszközök voltak a tömegek elkötelezettségének és tettekeszségének fokozására. Változtak a módszerek is. Csökkent a represszió, eltűntek a monstre kultúrkampányok, és a népnevelők kellemetlen siserehada, egyre rövidültek, visszafogottabbak lettek az agitációs időszakok, mintha csak a kádári puritanizmust akarták volna ezzel is kifejezésre juttatni. Persze a helyzet is más lett, a tömegkommunikáció, a televízió kora már nem követelt annyi közvetlen, személyes kontaktust. A politika egyébként is mindinkább beköltözött a lakóhelyről a munkahelyekre, iskolákba, elégséges keretet biztosítva az állampolgárok kellően nagy részének befolyásolására. Nem voltak szórólapok, a plakáton is spóroltak, elégnek érezték néhány grafikus kivitelű nyomtatvány felragasztását, az újságokban is hiába keressük a reklámokat. Ott inkább a képviselők gyakran még csak nem is riportszerű és meglehetősen unalmas bemutatását, no meg a választási gyűlésekről szóló rövidebb-hosszabb, a korabeli hivatalos politika nyelvén írt tudósításokat jelentették meg. Ezen kívül technikai tudnivalók láttak napvilágot: a jelöltek névsora, a szavazólapok fotója a szavazás módjával. Olykor-olykor visszautaló cikkek az átkos Horthy-rendszerre, vagy még korábbra a választások antidemokratikusságáról.

A stílusváltás szempontjából több mint egymillió embert érintő 1957-es tanácsi pótvalasztások és az 1958-as országgyűlési választás tapasztalatai is fontosnak bizonyultak. Kádár János és vezetőtársai rájöttek, hogy a kockázat nem különösebben nagy. A köznyugalmat, a belpolitikai stabilitást nem fenyegeti semmi, az eredmények jönnek vagy végső esetben „hozhatók”, erőlködni tehát nem kell. A választások politikai súlya – az 1985-öst leszámítva – a korszakban fokozatosan csökkent, elvégre az országban nemcsak mindenki tudta, de hozzá is szokott, hogy a dolgok nem a parlamentben, hanem a pártközpontban dőlnek el. Ehhez illeszkedett a választási évek ütemterve is, amely már 1962-ben kialakult. Kezdődött az esedékes pártkongresszussal, amely értékelte az elmúlt négy, 1975-től öt esztendő munkáját és elkészítette a következő évek terveit. Ezt fogalmazta a Hazafias Népfront választási programmá, amit a választók a kampány időszakában részletesen megismertek és a szavazáson „jóváhagytak”. 1975-től, amikor a választási ciklus négyről öt évre nőtt, a választópolgárok az ötéves tervekről mondtak a hatalom szerint véleményt. Kádár János úgy gondolta, hogy a párt elképzelései e folyamat eredményeként váltak népi akarattá, így forrt nemzeti egységgé a legfontosabb célkitűzéseket illetően a kommunisták és pártonkívüliek széles tábora.

Mindez azonban a választások iránti érdektelenséget csak növelte. Hiszen a pártkongresszus már megmondta a tutit, akkor mi dőlt el a jelöltállításokon, a szavazáson? A hivatalos propaganda természetesen ezt másként látta. Szabó László a Népszabadság 1975. május 25-i számában száz és százezreket látott a két hetes jelölési időszakokban a jelölőgyűléseken. „Ha egy üzemcsarnokban hirdették meg valahol a jelölőgyűlést, egészen bizonyos, hogy szorongtak benne az emberek. Ha művelődési ház nagyterme, egyetem aulája volt a kijelölt színhely, előre számítani lehetett rá, hogy a folyosókra is jut hallgatóság, ki is vezették tehát a

hangszórókat.” Hozzá tette, ráadásul a propaganda mértéktartó volt, és mégis 800 jelölógyűlést tartottak az országban 352 jelöltre, többet, mint korábban bármikor. Ez persze alig volt több két gyűlésnél jelöltenként. Elfeledkezett arról is, hogy az MSZMP és a KISZ taglétszáma, a szakszervezeti és népfrontaktíva együttesen jóval meghaladta az egymillió embert. Valójában tehát egy alkalomra kellett mozgósítani a tagdíjat fizetőket. Ezt nevezte Szabó László politikai pezsgésnek.

Ezzel együtt 1975-ben Kádár János népszerűsége csúcsán állt. A Magyar Hajó- és Darugár nagycsarnokában munkaidőben tartott jelölógyűlésen nem is az volt a meglepő, hogy Angyalföld környező nyolc gyárából mintegy tízezer embert sikerült elhozni, hanem az a hosszan tartó taps, ami nem volt rákosista módon megszervezve. A rendszer megengedhetett magának egy ilyen munkások közötti demonstrációt.

1980-ban már nem volt ilyen kedvező a helyzet. A választási gyűlésekről szóló írások már nem elégedtek meg a szocialista demokrácia ereje büszke bemutatásával. Inkább az egyre komolyabbá váló gondok megoldásában való néprészvételre ösztökéltek.

A választásokkal kapcsolatos politikai kérdések döntési mechanizmusa szintén 1962-től vált rutinszerűvé. A legfontosabb szintér – szemben Rákosival – nem a Titkárság, hanem a Politikai Bizottság volt, de emellett Kádár János gondosan ügyelt arra, hogy sem az előkészítés folyamatában, sem az értékeléssel ne legyen megkerülhető a Központi Bizottság. A KB ülések azonban a téma súlyának megfelelően meglehetősen formálisak voltak, leginkább Kádár János szólt hozzá Biszku Béla, majd Korom Mihály expozéihoz, legfőképpen talán azért, mert bosszantotta a Központi Bizottság és az apparátus érdektelensége.

A közöny okát nem kell különösebben magyarázni. Bár a korszakban mindvégig, több mint huszonöt éven át napirenden volt a választási rendszer korszerűsítése, érdemi előrelépésre nem volt esély, a politikai alternatívák közötti választás lehetőségét néhány 1985-ös perifériális kísérlettől eltekintve a hatalom szigorúan tiltotta. A hatalommegosztás úgymond polgári elvét a hatalom egységének „szocialista” elve váltotta fel és ez meghatározó erővel nehezedett rá a gyakorlatra. A Központi Bizottság előtt ezt a kikezdhetsen alapállást először Nyers Rezső merete megkérdőjelezni a testület 1980. február 28-ai ülésén, amikor az egyes vagy többes jelölés két évtizede húzódó vitája során végre kimondta, hogy a választási reformnak a politikai alternatívák megjelenése irányába kell elmozdulnia, és az az út, amin az MSZMP járt, a szocialista demokrácia fejlesztése szempontjából zsákutca. Hogy a pártvezetők fülének milyen idegenül hatott mindez, azt jól mutatja, hogy a téma előadója, Korom Mihály zárszavában már a Kubában rég bevett gyakorlattá vált kötelező többes jelölés gondolatát is elutasítással felérő szkepszissel emlegette.

Nem történt tehát semmi említésre méltó 1958 és 1985 között a tucatnyi központi bizottsági és a vagy négyszer annyi politikai bizottsági ülésen? Ez így természetesen túlzás. A választások és mindenekeelőtt az azokat megelőző politikai viták és döntések egy sajátos vetületben pontos lenyomatai a korszak irányítóinak gondolkodásában és a politikai gyakorlatban végbement változásoknak.

Ahogy a politikai intézményrendszer korszerűsítésének elvi döntésére, úgy a választások és a parlamenti reform beindítására is kilenc évet kellett várni 1956 után. Az 1963. február 24-ei választások sajátos politikai koreográfiába helyeződtek el. Az 1962. novemberi VIII. pártkongresszus a szocializmus alapjainak lerakásával és a proletárdiktatúrából az egyetemes ösznépi állam felépítésének tételével új korszakot kívánt meghirdetni. Kádár János ennek első fontos konkrét lépéseit az új

parlament nyitó ülésére szánta. A választás a régi, „bevált” rendszerben zajlott le, bár az egyéni agitációról kifejezetten Kádár instrukciói alapján tevődött át a hangsúly a csoportos agitációra, ami az állampolgárok felé irányuló presszió módszerének feladását jelentette. A kampány újra csak egy hónapos volt, a külsőségek tovább szegényedtek, a pártonkívüliek aránya 20-ról 30 százalékra emelkedhetett a törvényhozásban. A több mint hétmillió szavazópolgár közül ilyen körülmények között is csak kétszázezren maradtak távol az urnáktól és csak 75 ezren szavaztak a Népfront ellen. Kádár János a választási sikerről most az egyszer nem a Központi Bizottságnak, hanem a Politikai Bizottság ülése után közvetlenül az Országgyűlésnek számolt be. Fialalított a kormány összetételén és két nagy horderejű politikai lépést jelentett be: a kormány széles körű közkegyelmi rendelet kibocsátására tesz javaslatot az Elnöki Tanácsnak és „bátrabban kell és lehet alkalmazni és általánosítani választójogi rendszerünk fejlesztésénél, a képviselőválasztásoknál is azokat a jó tapasztalatokat, amelyeket a tanácsi választásoknál az egyéni választói körzet és az egy helyre több személy jelöléséből nyertünk”. Vagyis kilátásba helyezte a választójogi rendszer reformját. Érdemes azonban még egy passzust felidézni a beszédből, amely mintegy előlegezve a hatvanas évek bizonyos mértékig toleránsabb szellemi légkörét, az 1965-ös úgynevezett ideológiai KB határozat egyik alapgondolatának is tekinthető: „Teljesen világosnak kell lenni, hogy a szocialista eszmét képviselő emberek ideológiai harca az eszme győzelméért, a hibás nézetek ellen és nem emberek ellen, hanem az emberekért folyik.”

Az 1965-ös ideológiai határozat nem egyszerűen a reform, hanem az elméleti útkeresés előtt is kaput nyitott. *„A társadalomtudományok művelőitől azt várja a párt, hogy alkotóan dolgozzák ki a továbbfejlődés útját, szem előtt tartva, hogy a szocialista állami és társadalmi fejlődés elmélete nincs befejezve, nincs lezárva.”*¹ Ezzel új kör, jogászok, szociológusok kapcsolódtak be a döntés-előkészítésekbe, egyben megkezdődött a politikai intézményrendszer tudományos kutatása. A hetvenes években az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságának döntése nyomán a demokráciakutatás kibővült, főiránnyá vált, mind több tanulmány, konferencia témája lett. A tudomány malmai azonban lassan őröltek.

A legdöntőbb elmozdulást a korabeli államjogi, majd politológiai irodalom is érzékelte. Ez az 1966–1970-es reformidőszakhoz kötődik, amikor a politikai vezetés rászánta magát az egyéni választókerületi rendszerre való áttérésre és emellett nemcsak kitarított, hanem azt a jelölési módszerekben következetessé tette, majd 1983-ban bevezette a kötelező többes jelölést, miután kiderült, hogy önkéntesen az nem akar megvalósulni: 1980-ban a 352 választókerületből mindössze 15 kettős jelölést sikerült kiizzadnia a rendszernek, miközben 1971-ben ebből 49 volt. A háttérben a monolit, az osztársadalmi érdekre építő hierarchikus érdekfelfogással való szakítás húzódozott, illetve az egyéni, a csoport és az osztársadalmi érdek összehangolása elvének előtérbe kerülése, tehát a hatvanas évek reformpolitikájának egyik alapgondolata. Az 1967. és 1971. évi választási előkészületek során volt érzékelhető leginkább Kádár Jánosnál is a változtatás, a versengés motívuma felé való elmozdulás szándéka. Kádár ekkor, mint a reform képviselője a maga óvatosságával együtt is a Központi Bizottság előtt járt egy lépéssel, szemben a hetvenes évek vége és a nyolcvanas évek időszakával,

¹ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963–1966.* Kossuth Könyvkiadó, 1978. 137.

amelynek jegyzőkönyveit olvasva a csalódottság, majd a továbblépéssel szembeni fenntartások megnyilvánulásai válnak mindinkább szembeötlővé nála. Az ellenzéki jelöltek 1985-ös próbálkozásait már nem tudta igazán feldolgozni, a Központi Bizottság előtt újra és újra visszatért az 1957-ben lerögzített alapkövetelményhez: ellenzéki képviselő nem juthat a parlamentbe. De ha ez lehetséges, akkor hiba van a rendszerben. *„Végül is kit támogatnak (a választópolgárok - F.I.), ha több jelölt van? – tette fel a kérdést. – Mondjuk van négy jelölt, mi van akkor? Ez a vizek sodrására van bízva? Ez az a bizonyos egyenlő esély? Azt választanak, akit akarnak? Ez valahogy nem volt egészen végiggondolva.”*

A reformidőszakhoz leginkább kötődő 1971-es választás előkészületei során már az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya is abból indult ki, hogy a kampányban kerülni kell a felesleges ismétléseket, és ne terheljék túl sem a választópolgárokat, sem a tömegkommunikációs eszközöket. Igyekeztek a figyelmet nem fókuszálni, hanem divergálni, például az MSZMP kongresszus anyagai feldolgozása, az SZKP XXIV kongresszusa, a szakszervezeti kongresszusok között. A kampányterv olyan jelentéktelen, figyelmet fel nem keltő javaslatokat tartalmazott, mint egy köszönet a parlament korábbi munkájáért, tudósítások, közvetítések a HNF Országos Tanácsüléséről, a választási felhívás közzétételéről egy beszélgetés a Hét című TV műsorban. A jelölések március második felében bonyolódtak, ekkor a jelöltek személyét kellett előtérbe állítani, de miután a tanácstagi választás is egy időben bonyolódott a parlamentivel, ez erős szelekcióval volt megvalósítható. Az APO kiemelte, hogy a helyi lapokra kellene fókuszálni. Ezt követően nagygyűléseket szerveztek, Budapesten négyet, megyénként mindössze egyet. A figyelmet úgy igyekeztek ezekre terelni, hogy az előadók tematikus beszédeket tartottak, például Fock Jenő gazdaságpolitika, szociálpolitika, külpolitika témában, Pullai Árpád ifjúsági, Kállai Gyula értelmiségi, államéleti kérdéseket exponált, Gáspár Sándor az üzemi demokráciával, gazdasági kérdésekkel foglalkozott egy gyártelepen, Erdei Ferencre jutott a mezőgazdaság. Végül Kádár János egy angyalföldi nagycsarnokban fejezte be a sorozatot. Teljes terjedelemben azonban csak Kádár és Fock beszédének közlését tartották fontosnak, és csak Kádárét közvetítették a TV-ben és a rádióban. Kádárnak ezen kívül még egy, borsodi gyűlésen kellett részt vennie. Egyébként a kampány időszakában volt az SZKP XXIV., a Bolgár Kommunista Párt X., a SZOT XXII., a Csehszlovák Kommunista Párt XIV., a NSZEP VIII. kongresszusa, és a KGST tanácsulása. Nagyon nem ért rá. Választási jelszót nem adtak ki, s bár május elsején jó néhány előre meghatározott jelszót harsogtak a hangszórók, egy sem volt közötte, amely a közelgő választásokra utalt volna. Ugyan a hivatalos statisztika szerint a propagandisták létszáma az 1968-as 27 771-ről 1971-re 31 122-re emelkedett, nekik nem akadt a kampányban feladat.

Már csak azért sem volt különösebben jelentősége a kampánynak a választás kimenetelét illetően, mert annak eredményét a szavazás nem feltétlen befolyásolta. Az összesített eredményt ugyanis először a Politikai Bizottság tárgyalta meg és ezt követően került az Országos Választási Bizottság elé. A PB egyébként tételesen előírta, hogy mit kell a hivatalos kommunikációnak tartalmaznia, illetve ezen túl mit kell nyilvánosságra hozni. A sajtó magatartásáról részletes tervet dolgoztak ki a KB Agit. Prop. Osztályán.

A választási eredményeket illetően egy érdekes epizódra hívnám fel a figyelmet. Az MSZMP Központi Bizottsága 1967. február 15-én külön napirendi

pontként foglalkozott a közelgő márciusi választások előkészületeivel.² Ahogy az egész korszak KB üléseire jellemző volt, most is csak Kádár János szólott hozzá a napirend előadójának tájékoztatójához, és többek között a következőket mondta: „Szép eredményeink ígérkeznek. De talán nem értenek félre, ha azt is megemlítem – és kérem nehogy így győzzünk! –, hogy a legutóbbi választások eredményeit itt a központban egy kicsit meghamisítottuk. Amikor ugyanis befutottak az eredmények, kiderült, hogy 102 százalékra győztünk. Ezt az eredményt egyszerűen meghamisítottuk, levágtunk belőle vagy hat százalékot – de kérem, hogy ez maradjon közöttünk. Hogy egy ilyen szám jött ki, ennek persze több oka is van. A választói névsort megcsináltuk. Az alapjában rendben is van, de száz százalékgig soha nem szokott rendben lenni! Mindig van utazó, költöző ember, akik természetesen nem akarnak lemaradni a listáról, de mégis úgy adódik, hogy vannak, akik lemaradnak. Aztán, mert ez a választás irányítóinál is ismert tény, így boldog-boldogtalannak adnak igazolást, sokszor olyannak is, akinek törvény szerint nem jár.”

Ezt követően lezajlott néhány választás, 1971-ben, 1975-ben és 1980-ban. A koreográfia a régi maradt. Egyre fontosabb lett a televízió. Azért a jelölőgyűlések megmaradtak, mint a találkozás szimbolikus formái a választókkal, ahol a Politikai Bizottság azt is kijelölte, hogy tagjai és más felső vezető mikor és hol bonyolít le randevút a néppel. Kádár János továbbra is a főszereplő maradt a választás előtti nagy beszédével, amit rendszerint egy jó nagy gyári munkacsarnokban tartott munkások előtt és mintegy saját pesti melós imázsára emlékeztetve Angyalföld jelöltjeként. A beszédet a lapok továbbra is szó szerint hozták, a rádió és a TV közvetítette. Ezek a beszédek fontosnak érzett belpolitikai, olykor külpolitikai mondandót hordoztak. 1975-ben és 1980-ban a választásokat áthelyezték júniusra, ami tovább gyengítette jelentőségüket. Nem is beszélve 1975-ről, amikor május 15-én központi bizottsági ülést hívtak össze, majd egy napra rá egészségi okokra való hivatkozással leváltották a miniszterelnököt, Fock Jenőt és helyére Lázár Györgyöt helyezték, de változott a két miniszterelnök-helyettes is, oda viszonylag fiatal embereket helyeztek, Huszár Istvánt és Szekér Gyulát. Míg más választásokon Kádár épp azt hangoztatta, hogy majd az új parlament hivatott új kormány megbízására, most az egy hónapot sem tudta kivárni, és a kormányátalakítást az Elnöki Tanács közbeiktatásával a választások után összeülő országgyűlés nélkül intézte el. Ennyire volt fontos a törvényhozás és annak presztízse. Ezzel szemben jelképesen ekkor és 1980-ban is a parlament felsőházi, korabeli szóhasználatlalt kongresszusi termében rendezték meg a Varsói Szerződés megalakulása évfordulós ünnepségét, mintegy azt szimbolizálva, hogy a katonai szövetség megszületése állami, törvényhozási aktus volt.

1980-as „kampány” is tartalmazott egy különlegességet. Szinte a finisben lőtték fel az ürbe Valerij Muszatovot és Farkas Bertalant. Ez minden médiafelületet betöltött, Mészáros András, a Népszabadság karikaturistája még viccelődött is ezen, amikor minden lap címlapjára őket rajzolta oda. Kit érdekelt május 28-án a jelöltek listája, vagy a május 29-én elhangzó Kádár-beszéd.

Maga a jelölés egyre erőteljesebben valamifajta reprezentációnak volt tekinthető. A fontos politikai tisztségekben lévőkön kívül a Politikai Bizottság statisztikai szempontokat adott meg az alsóbb szervek és a Hazafias Népfront részére, amit aztán ezek igyekeztek betartani, vagy, ha érdekük úgy kívánta,

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) M-KS 288. f. 4/86. ó. e.

kijátszani. Összességében azért realizálódott a reprezentáció, különösen, hogy a politikai elit tagjait eredeti foglalkozásuk szerint kategorizálták. 1971-re például sikerült a fiatalok és a nők arányát növelni, a jelöltek 25%-a nő volt, ez 5,2%-os emelkedést mutatott. (A pártönkívülieknek is megengedték, hogy elérjék a 30%-ot.) A reprezentáció szempontját követte a HNF Országos Elnöksége is, amikor azt javasolta a Politikai Bizottságnak, hogy a gyógyszerész társadalom egy képviselője is kerüljön a törvényhozásba. A kampány leghosszabban elhúzódó része, a jelöltbemutató természetesen igyekezett ezt a nemzeti reprezentációt alátámasztani. Nem is rejtették véka alá ezt a szándékot, a már említett Szabó László-cikk ki is emelte, hogy az egész nemzet képviselője megköveteli, hogy a parlamentbe minden rétegből küldjön a nép delegáltakat, akik világnézetileg lehetnek sokfélék, politikai meggyőződésük azonban nem: ők „a szocialista társadalom hívei, amelynek építését a munkásosztály és pártja vezeti, amelynek alapja a munkás–paraszt szövetség; ebben a történelmi munkában készek népünk sorsáért egyéni és egységes felelősségvállalásra.”

Az 1980-ra elkészült összegzés³ a hivatalos tudományosság rangjára emelte, hogy a politikai rendszerben a képviselőnek mindinkább az érdekmegjelenítő szerepet kell betöltenie. Bár a merészebb reformgondolat a hivatalos tudományosságon kívül fogalmazódott meg vagy a szellemi műhelyekben maradt, megállapításai közrejátszottak a döntéshozók szemléletének megváltozásában és a fiatalabb generáció reformok iránti elkötelezettségének kialakulásában. Egy ideig úgy tűnt, ez befolyásolhatja a hatalom csúcsának közelébe jutott fiatalabb politikusok magatartását is. Az 1983-as választójogi reform kimunkálása során már a párton belül is markánsan jelen volt a politikai intézményrendszer határozottabb reformját szorgalmazók csapata. Nemcsak a kötelező kettős jelölést és a visszahívhatóság liberalizálását sikerült elérni, hanem a Központi Népi Ellenőrzési Bizottságnak (KNEB) a kormány alóli kivonását, a járások megszüntetését és az Alkotmányjogi Tanács létrehozását is. A Számvevőszék felállításának javaslata viszont áttörhetetlen falakba ütközött. A Központi Bizottság 1982. október 11-ei ülésén Nyers Rezső újra hangot adott a reformokat keveslő tábor véleményének. Ezúttal a testület két fordulóban tárgyalta az előterjesztést. 1983. július 6-án a Hazafias Népfront Országos Tanácsa vita után hozta csak meg végleges határozatát.⁴ A választási rendszer reformjának terve nem változott, ugyanakkor napirendre kellett venni az Országgyűlés munkájának korszerűsítését. Ez nemcsak a HNF Országos Tanácsán vetődött fel, hanem Veress Péter külkereskedelmi miniszter, a KB tagja írásban is javasolta, mondván, hogy jó lenne, ha az Országgyűlés túllépne egy nagyméretű termelési tanácskozás színvonalán.⁵ A továbblépés lehetősége tehát megmaradt.

Az Országgyűlés tevékenységének korszerűsítéséről a Központi Bizottság több mint egy év múlva, 1984. október 9-én tárgyalta. Az előkészítő munka vezetője és a téma előadója újra Korom Mihály volt. Bevezetője másból sem állt, mint az előremutató javaslatok elutasításából. Sem az Elnöki Tanács jogköre nem csökkenhetett a parlament javára, sem az ülések száma nem növekedhetett. A politikai vezetés visszautasította a törvények részletező jellegének növelését, a parlamenti bizottságok munkájának olyan minimális korszerűsítését is, hogy a rendszeres ülésezésre az ügyrend kötelezze őket, vagy hogy szakértő

³ Szocialista demokrácia. *Társadalmi Szemle*, 1980. 7. sz.

⁴ MNL OL M-KS 288. f. 4/188. és 194. ő. e.

⁵ MNL OL M-KS 288. f. 4/194. ő. e.

albizottságokat hozhassanak létre. Szó sem lehetett arról, hogy az interpellációra adott el nem fogadott válasz a bizalmi kérdéssel bármilyen formában összefüggésbe kerüljön. A főállású képviselői státus bevezetésére vonatkozó javaslatot Korom Mihály azzal utasította vissza, hogy az megnehezítené a választópolgárokkal való kapcsolatok fenntartást [sic!]. Az MSZMP vezetői mereven visszautasították a Minisztertanács alkotmányos jogállásának módosítását is. Pedig még Apró Antal, az Országgyűlés elnöke is panaszra fakadt, amiért a PB feleslegesen erőlteti a kétnapos ülésszakokat, miközben a gazdasági minisztériumok Ipari Minisztériummá történő összevonását még a parlament illetékes bizottsága sem vitathatta meg, a költségvetéseken pedig még a pontot és a vesszőt sem szabad elmozdítani. Csak ezreléknyi tartalékot kért a törvényhozás mozgásterének érdekében. Nyers Rezső is csak annyit ért el, hogy az Országgyűlés elnökségét felkérték konkrét javaslatok megfogalmazására. De hát a semmire nehéz volt ajánlásokat készíteni.

1985-ben kötelezővé tették a többes jelölést, aminek hiányában meg sem lehetett tartani a választást. Ugyanakkor 35 embert kivontak a jelölési ceremóniából és országos lajstromra tettek. A jelölés egy hónapig, április 15-től május 15-ig tartott. A Hazafias Népfront a jelölő gyűlésnek tett javaslatot, de hogy ki kerül a szavazólapra, az a gyűlés döntésére volt bízva. Akit jelöltek, annak viszont alá kellett írnia egy papírt, hogy a Népfront programját elfogadja. Kicsit izgalmasabb volt ez a szakasz, mert ellenzékiek is próbálkoztak (például Bauer Tamás, ifj. Rajk László, Langmár Ferenc, Tamás Gáspár Miklós, Tóth János, Balogh György, Ráday Mihály), nem sok sikerrel. A rendszer híveinek még sikerült olyan többséget biztosítani, hogy ne kapják meg az ellenzékiek a jelenlévők szavazatának egyharmadát. Helyenként szabálytalankodásra is sor került, aminek a felső vezetők nem örültek. Pozsgay Imre, a Hazafias Népfront irányítója április 20-án, az első hét tapasztalatai alapján fel is hívta erre a figyelmet. Hasonlóan tett Sarlós István, a leköszönő országgyűlés elnöke.⁶ Végül 74 olyan ember került a szavazólapokra, akit a Hazafias Népfront nem ajánlott, és akik közül 32-en be is jutottak a parlamentbe. Ez jelezte, hogy az előkészítés nem volt zökkenőmentes, a megszokott hanyag, kényelmes felkészülés, a hatalom szervezetei közötti egyeztetés hiánya megbosszulhatja magát, de azt is mutatta, hogy ezekre a szervezetekre, sőt magára az állampárt tagjaira sem lehet feltétlen számítani. Ezt egy pártelőterjesztés így foglalta össze: *„Több helyen zavart okozott, hogy a párttagokkal szembeni követelmények nem adtak minden helyzetre elég világos és egyértelmű eligazítást, illetőleg a politikai munka korábban megszokott módszerei, szemléletmódja már nem adott elég segítséget az esetenként jelentkező feszültségek feloldásához.”*⁷

A kampányban most némileg nagyobb jelentősége volt a Hazafias Népfront választási felhívásának. Ez természetesen az MSZMP XIII. kongresszusa vonalának megfelelt. Egyúttal nyilvánosságot kapott az országgyűlés szerepe növelésének szándéka is, nevezetesen az, hogy az új törvényhozás több kormányzati koncepciót, intézkedési tervet vitat meg előzetesen, és hogy a képviselők választókerületi elgondolásokat alakíthatnak ki, és azok folyamatos nyilvánossághoz juthatnak. Ezt már meg is előlegezték azzal, hogy az április 18–19-i ülésen kicsit erőteljesebb vita után fogadták el az oktatási törvényt és határozatot hoztak a településfejlesztésről. Némileg növekedett a nyomtatott anyagok száma, de

⁶ Pozsgay Imre: Jó politikai feltételek között. *Népszabadság*, 1985. április 20. Szabó László interjúja Sarlós Istvánnal az Országgyűlésről, jelölésről, képviselőkről. *Népszabadság*, 1985. május 11.

⁷ MNL OL M-KS 288. f. 5/942. ő. e.

a nagygyűlések rendszere nem változott, továbbra is négyet rendeztek Budapesten és egyet megyénként. Ugyanakkor a nagygyűléseken a pártemberek mellé párban pártonkívülieket vonultattak fel, mint a nemzetiségi vezetők, tudósok, a régi koalíciós pártok egykori tagjai, egyháziak. Mindjárt így indult április 16-án a sorozat Szolnokon, ahol Kállai Gyula mellett Kiss János címzetes kanonok lépett fel. Szűrös Mátyás mellé dr. Bartha Tibor református püspök került Debrecenben. Szűrös megengedte magának, hogy olyan demokratikus hagyományok felélesztéséről beszéljen, mint a mezővárosok önállósága, vagy a hajdúkerületek önkormányzata. A külpolitikában külön kiemelte Magyarország közvetítő szerepkísérleteit a nagyhatalmak közötti bizalom helyreállításában. Pozsgay Imre mellé Salgó László főrabbi került, Aczél György mellé Szentágothai János, Óvári Miklós mellé Szakács József a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsának elnöke, Csehák Judit mellé a volt kispap Barcs Sándor stb. A kiemelt vezetők azért egyedül álltak az emelvényre. Közöttük Grósz Károly, a budapesti első titkár Kőbányán. A kormány látványosan együttes ülést tartott a KISZ KB-val és a SZOT-tal. Borsodban a vajdákából tanácstagot csináltak. A demokratizálás szélesedő spektrumát reprezentálta Sipos Aladár cikke a Népszabadságban.⁸

Az 1985-ös választások az MSZMP szempontjából sikerrel zárultak. Az MSZMP mögött sorakozó nemzeti egység látszólag töretlen volt. A Központi Bizottság június 26-ai ülésén a napirend előadója már nem Korom Mihály, hanem Horváth István volt. Miután a választások valóban várakozáson felüli eredményeket hoztak, a kötelező többes jelöléssel szembeni fenntartások ugyan enyhültek, de nem szűntek meg. Ez elég volt a reform megvédéséhez, a további teendőket illetően azonban már nem volt ilyen egyértelmű a helyzet. Több régi káder és gyakorló középszintű vezető veresége jelezte a lakosság körében a hatalom képviselőivel szembeni bizalmatlanságot. A vita után a választási rendszer továbbfejlesztéséről, a tapasztalatok hasznosításáról hozott határozat nem tette világossá, hogy a változtatások milyen irányban haladnak tovább. A párt által megbízott és a független tudományos műhelyek mindenesetre nem maradtak tétlenek. A többes jelölést az állampolgári jelöléssel kombináló 1985-ös választásban a vizsgálatok gyökeresen új politikai elemeket „fedeztek fel”, amelyek a hatalomkorlátozó jelleg erősödése, a versengő, a politikai értékválasztó országgyűlési választási rendszer felé való elmozdulás irányába mutattak. A szakmai javaslatok ennek megfelelően a pártirányítás felszámolását, a jelöltállítás demokratizálását (a munkahelyi jelölőgyűlések megszüntetését, az ajánlócédulák bevezetését stb.) célozták. 1987-ben újabb elvi központi bizottsági döntés született a politikai intézményrendszer korszerűsítésének folytatásáról. A *Társadalmi Szemle* hasábjain vita bontakozott ki a témáról, amelyben már merészebb, akkor szélsőségesnek minősített – valójában mérsékelt, de egyértelmű irányú – vélemények is napvilágot láthattak. 1988-ban azonban már a politika valóságos porondján is új szereplők jelentek meg. Túl voltunk a *Társadalmi szerződés* közzétételén, az 1987-es lakitelki találkozón, megszerveződött a Fidesz, újabb és újabb politikai vagy politikai jellegű szervezetek vártak működésük legális lehetőségének megteremtésére. Az MSZMP Országos Párttervezete után ilyen körülmények között ült össze a Központi Bizottság 1988. június 23-án, hogy újra megvitassa a választási rendszerrel kapcsolatos kérdéseket. Az előadó Fejtő György volt. Az 1990-es választások politikai körülményeit és az abból adódó konzekvenciákat illetően a következőket mondta: „*Számolnunk kell*

⁸ Sipos Aladár: A gazdasági demokrácia fejlesztése. *Népszabadság*, 1985. május 18. 7.

*azzal is, hogy a jelentős társadalmi csoportokra háruló növekvő terhek feszültségeket, elégedetlenséget szülnek... Nem engedhetjük, hogy a szocializmussal, alkotmányos rendünkkel szemben álló csoportok a választásokat politikai térnyerésre, bázisnövelésre használják fel.*⁹ Fejti György szavai jelezték, hogy a Politikai Bizottságban a vita milyen irányban dőlt el. A javaslatokat és a határozatot már nem a reform, hanem a hatalom megőrzésének szempontja motiválta, politikusi, nemzedéki hovatartozástól függetlenül. Előrelépés helyett a hatalmi garanciák megerősítésére történt kísérlet. A határozat a jelölés szabadságát ennek megfelelően meg akarta szüntetni. Ajánlást bárki tehet ugyan, de a jelölőgyűlés csak az úgynevezett jelölést előkészítő bizottság javaslatairól dönthet. Az elfogadott terv szerint megmaradt volna az országos lista zártsága, amelyre csak a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa vehet fel személyeket. Nem született döntés a tanácsi és országgyűlési választások időbeni szétválasztásáról sem. *„Konkrétabb, alapvető politikai követelményeket is rögzítő, számon kérhető népfrentprogram kidolgozásával erősíteni kell a képviselő-, illetve tanácsstagjelöltség elfogadásának garanciális jellegét”* – olvasható az állásfoglalásban. *„A jelölttől elvárható magatartás alapvető normáit indokolt a törvényben rögzíteni.”* Az egyetlen, amelyben haladás volt tapasztalható a Központi Bizottság döntésében, az a választási bíráskodás visszaállításának szándéka.

---

⁹ *Pártélet*, 1988.12. sz.